

SĂSESC FĂRĂ SAȘI? STUDII DE CAZ ASUPRA INSTITUȚIEI VECINĂTĂȚII, TRADIȚIEI FUGA LOLELOR ȘI DANSURILOR SĂSEȘTI

Hannelore BAIER, Ramona BESOIU, Sorin RADU

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
Lucian Blaga University of Sibiu

E-mail: hannelore.baier@yahoo.de; ramona.besoIU@ulbsibiu.ro; sorin.radu@ulbsibiu.ro

SAXON WITHOUT SAXONS? CASE STUDIES ON THE INSTITUTION OF NEIGHBOURHOOD,
THE TRADITION OF THE ESCAPE OF THE LOLE (URZELNLAUF), AND THE SAXON DANCES

Abstract: In the context of the large-scale emigration of ethnic Germans from Romania, the ethnic German communities in Transylvania have implicitly lost traditions and customs, and the number of actors involved in these events has been considerably reduced. The present study is based on the results of a larger project realized between 2019 and 2022 in Transylvania. The research results, which were published on the project's overarching theme – the impact of the migration of ethnic Germans from Transylvania on the Saxon intangible heritage – addressed specific issues like the neighborhood institution in the localities of the Hartibaci Valley, the Escape of the Lole (Urzelnlauf) tradition in Agnita, and the Saxon dances in young dance groups in Transylvania. The aim of this study is to synthesize the results of earlier research from the standpoint of the significance of their transfer to other entities and their new accents, as well as to realize a centralization of untapped research data and a comparative analysis from the viewpoint of the frameworks behind the revitalization of these traditions and the form in which they currently exist. Cultural transfers and exchanges have been made possible by interactions and influences between ethnic groups over their centuries-long common cohabitation. They were created in accordance with the sociohistorical setting, and they are still subject to change and transformation. It is precisely because of this borrowing, importing, and adapting to the new context that these elements of cultural heritage persist today and have the chance to be passed on to future generations.

Keywords: emigrare, etnicii germani din România, patrimoniu cultural, vecinatate, Fuga Lolelor, dansuri săsești.

Citation suggestion: Baier, Hannelore, Ramona Besoiu, and Sorin Radu. “Sădesc fără sași? Studii de caz asupra instituției vecinătății, tradiției Fuga Lolelor și dansurilor săsești” *Transilvania*, no. 7 (2023): 83-92.
<https://doi.org/10.51391/trva.2023.07.11>.

Introducere

În urma emigrării masive a etnicilor germani din România care a atins apogeul în anii următori revoluției din 1989, în regiunile în care au existat însemnate comunități ale acestora, pe lângă schimbările radicale produse la nivel demografic (componenta etnică a populației), au avut loc și unele schimbări la nivel cultural. Se constată astfel o reducere considerabilă sau o dispariție a unor elemente

ale patrimoniului cultural imaterial sădesc: tradiții, obiceiuri, practici sociale ș.a., lucru deloc neînsemnat având în vedere dănuirea comunității rămase. În condițiile în care cultura imaterială este cea care dă un puternic sentiment al apartenenței și identității, dispariția elementelor culturii imateriale ale unei etnii pune în pericol păstrarea și transmiterea acestui patrimoniu generațiilor viitoare¹.

În perioada 2017-2021 s-a derulat un proiect mai

amplu de cercetare pe tema generală a migrațiilor, a politicilor de stat și identităților culturale în spațiul românesc și european². O componentă a acestui proiect intitulată „Germanii din România. Migrație și patrimoniu cultural după 1945” – a reprezentat-o cea dedicată patrimoniului cultural al sașilor din România. Preocupate de analiza unor forme de organizare ale comunităților (instituția vecinătății) și a unor tradiții și obiceiuri săsești (Fuga Lolelor, dansurile populare), cercetările din cadrul acestei componente de proiect au dorit să surprindă în ce formă se păstrează tradițiile sașilor astăzi, cine sunt actorii lor, ce îi animă pe aceștia să aibă astfel de inițiative, să organizeze și participe la acest gen de manifestări culturale și, nu în ultimul rând, care sunt diferențele față de modul în care se practicau tradițiile odinioară, dacă și care sunt noile semnificații ale acestora. Cercetările de teren au cuprins mai multe localități din Transilvania: satele Alțâna, Hosman, Nocrich, Roșia, Vurpăr de pe Valea Hârtibaciului (pentru instituția vecinătății), localitatea Agnita (pentru tradiția Fuga Lolelor), orașele Sibiu, Sebeș-Alba, Sighișoara, Reghin, Deva (pentru dansurile săsești), iar rezultatele lor au fost publicate în mai multe lucrări științifice³.

Fără a se dori reluarea întrebărilor de cercetare, a datelor sau rezultatelor acestor studii anterioare, lucrarea de față își propune analiza elementelor patrimoniului cultural săsesc care au făcut obiectul „împrumutului” sau a „preluării” de către alte etnii, realizând 1) o sinteză a rezultatelor cercetărilor, 2) o centralizare a unor date ale cercetării insuficient exploatate și 3) o analiză comparativă din punctul de vedere al cadrelor care au stat la baza revitalizării acestor tradiții și a formei în care ele există astăzi.

1. Construcția identitară și schimbul cultural într-un spațiu multiethnic

Omul nu trăiește izolat, el este supus influenței societății, care îi formează chiar sufletul într-un anumit fel prin educație, prin viață cetățenească. De aceea, dorințele și aspirațiile sale – deși subiective – vor avea întotdeauna o componentă socială⁴. Identitatea, este un construct ce se modifică în funcție de interacțiunea indivizilor și a comunităților. Identitatea „nu este un construct stabil sau fix, ci mai degrabă de natură dinamică, se transformă în funcție de modul în care indivizii și colectivitățile se disting în relațiile lor cu alți indivizi și colectivități”⁵. După Richard Jenkins, „identitatea denotă modalitățile prin care indivizii și colectivitățile se disting în relațiile lor cu alți indivizi și colectivități”⁶. Henri Taifel subliniază strânsa legătură dintre identitatea socială și cea individuală astfel: „identitatea socială este cea parte a conceptului de sine al unui individ care derivă din cunoașterea apartenenței sale la un grup social (sau grupuri), împreună cu valoarea sau semnificația emoțională atribuită acestei apartenențe”⁷ iar Fredrik

Barth pune în strânsă relație identitatea etnică de cea socială, „etnia sau identitatea etnică este distinctă de cultură și poate fi analizată ca o formă de organizare socială”⁸. Interacționarea cu ceilalți creează pentru individ în univers social la care acesta se raportează. Acest cadru este definitoriu pentru formarea identitară.

„Realitatea socială proximală cuprinde, în primul rând, universul social propriu-zis al individului, realitatea socială este delimitată de interacțiunea și comunicarea directă cu alți indivizi, grupuri sau organizații. Este vorba aici despre membri de familie, prieteni, colegi, vecini, colegi de muncă, comunitatea religioasă etc. – adică tot ceea ce definește individul în relațiile sociale cotidiene și unde el, prin acțiunile sale, este un actor ce contribuie la construcția socialului în acest spațiu. Grupul este prima instanță socială care are capacitatea de a crea, contesta și schimba realitatea socială. În grup, indivizii comunică, interacționează și își definesc propria identitate în spațiul proximal. Reproducând socialul în perimetrul grupal, indivizii interiorizează aceleași cadre referențiale, ceea ce înseamnă atât similaritate în reprezentarea realității sociale, cât și similaritate în cadrele referențiale individuale, adică în ceea ce le definește identitatea. Suntem ceea ce suntem și prin felul în care percepem realitatea și interacționăm cu semenii noștri sau, altfel spus, proximitatea comunicațională și interacțională generează proximitate identitară”⁹.

Identitatea se construiește așadar și prin diferențierea față de alte etnii. Vorbim aici de existența unor granițe etnice care generează granițe geografice și influențează coeziunea grupurilor, etnia fiind în acest caz un mijloc de excludere. Diferențele sociale, economice, politice și de credință au fost cele care au determinat de-a lungul secolelor separarea membrilor diferitelor etnii de ceilalți. Patrick Williams definește comunitatea „o colectivitate de oameni care au trăit ei înșiși sau strămoșii lor aceeași istorie, împărtășesc un anumit număr de trăsături culturale, sunt uniți prin rudenie sau știu că se află unii față de alții într-o relație ca indivizi legați prin alianțe de sânge sau de relații”¹⁰, iar Ferdinand Tönnies ca „coexistență autentică și durabilă, organism viu care are la bază comunitatea de sânge (rudenie), comunitatea locală (vecinătate), comunitatea mentală/religioasă (prietenie)”¹¹. După cele două definiții, granițele etnice produc o separare între grupuri ce îngreunează sau fac imposibilă fuziunea comunităților de etnii diferite.

Cu toate acestea, contactul și schimbul cultural interetnic sunt o realitate. Ca urmare a contactului dintre două culturi și etnii diferite, pe lângă consolidarea identitară creată și de delimitările trasate (granițele etnice menționate mai sus), se produc și fenomene precum integrarea, asimilarea, schimbul, interrelaționarea. Aculturația se referă în sociologie la transformările produse într-o cultură ca urmare a contactului dintre grupuri sociale de culturi diferite

și la procesul de asimilare de elemente culturale noi. Prin integrare și asimilare înțelegem forma de adaptare socială și culturală la cultura dominantă, respectiv crearea unei distanțe față de propria cultură, până la uitarea totală sau parțială a limbii materne și preluarea unor forme culturale străine, adesea în mod succesiv. Interrelaționarea este fenomenul ce se produce pe fondul unui contact optim. După Gordon W. Allport relațiile intergrupale se realizează în viața de zi cu zi la nivelul interrelaționărilor dintre indivizi și grupuri mai mici care trăiesc de obicei în proximitate unii cu alții. Pentru a se realiza un contact optim între grupuri trebuie să existe: 1) statut egal în cadrul comunității, 2) obiective comune, 3) cooperare intergrupală și 4) sprijinul autorității, al legii sau al obiceiurilor².

Într-un mediu multicultural, între diferite culturi și națiuni, diferite grupuri etnice și religioase care împart același teritoriu, apar relații deschise de schimb, interacțiune și recunoaștere reciprocă a stilurilor de viață și a valorilor. Interferența comunităților presupune un schimb și o interrelaționare și la nivel cultural. Pe baza acesteia au loc schimburi sau transferuri de elemente. Un produs implicit al unui spațiu multietnic este pluralismul cultural. Küster stabilește patru categorii ale pluralismului cultural-religios folosindu-se de patru prefixe (trans-, multi-, cross-, inter-)³: „trans-cultural” (în ciuda tuturor diferențelor cultural-religioase, există constante antropologice); „multi-cultural” (mai multe culturi există una lângă alta, diferențele culturale sunt recunoscute); „cross-cultural” (granițele culturale sunt depășite, culturile se întrepătrund); „inter-cultural” (între culturi rămâne un spațiu comun de întâlnire și interrelaționare).

2. Tradiție și noutate în elemente ale patrimoniului cultural săsesc

Transilvania, o regiune cu o structură a populației diversificată din punct de vedere etnic și confesional, are toate caracteristicile specifice unui spațiu multicultural conviețuire pașnică, un grad ridicat de toleranță, comunicare multilingvă, schimburi interculturale⁴. Structura etnică a regiunii a fost puternic influențată de factori istorici sau politici, iar apartenența la o confesiune a fost strâns legată de evoluția structurii etnice⁵. În acest spațiu au conviețuit grupuri sociale, etnice sau religioase diferite, iar această conjunctură le-a făcut pe acestea să se confrunte aproape constant cu provocarea de a face față pluralității, în contextul formării și consolidării propriei identități.

Comunitățile rurale săsești tradiționale erau comunități integrate în două dimensiuni, una etnică și una religioasă. În societatea săsească tradițională era dificil de stabilit granițele între competențele religioase și cele seculare, între tradiția bisericii și lumea profană. Sașii aveau o manieră specifică de organizare sub forma

breslelor, asociațiilor, confreriilor de băieți, fete, vecini (Bruderschaften, Schwesterschaften, Nachbarschaften, Handwerkzuenften etc.). Menite să asigure ordinea și disciplina în comunitate, aceste asocieri, adunări pe grupe de profesii, vârste sau sex nu permiteau ca membrii de alte confesii să fie incluși în ele⁶. De asemenea, căsătoriile cu cei de altă etnie erau rareori întâlnite. Între timp căsătoriile mixte au schimbat modelul tradițional de acces la identitatea socială săsească. Azi nu te naști neapărat sas, dar poți deveni sas⁷.

Tranziția la economia de piață începută în 1989 a redus sursele tradiționale de venit, în special în zonele rurale din Transilvania, care au fost supuse efectelor procesului de modernizare și fenomenului migrației forței de muncă spre zonele urbane sau altă țară. Deși migrația forței de muncă este un fenomen larg răspândit în epoca postcomunistă în România la toate categoriile sociale, profesionale sau etnice, fenomenul a afectat puternic regiunea Transilvaniei și a Banatului, mai ales după anii '90 când a avut loc migrația masivă a etnicilor germani din România. Schimbările demografice la nivelul structurii etnice a populației au determinat și o serie de schimbări și în comunitățile religioase și, implicit, în practica religioasă. Biserica Evanghelică C.A. din România a fost nevoită să se adapteze noului context de existență: transformarea marilor comunități în comunități mici, în care slujbele nu se mai țin în fiecare duminică, organizarea administrativă în asociații de parohii (Gemeindeverbände) păstorite de același preot, existența unui mix lingvistic în liturghie, necesitatea deschiderii către alte grupuri etnice prin acceptarea de noi membri. Învățământul în limba maternă germană (preșcolar, primar, gimnazial și liceal) nu se mai adresează doar etnicilor germani iar faptul că este în continuare atractiv și oferă bune posibilități de formare și dezvoltare, îi asigură continuitatea.

Tot de o adaptare sau transformare vorbim și în cazul tradițiilor culturale. Tradițiile și obiceiurile transmit sentimentul apartenenței la o etnie, la o cultură, la un spațiu geografic. În contextul reducerii drastice a numărului reprezentanților etniei, se pune problema perpetuării acestor elemente ale patrimoniului cultural, atât timp cât atât actorii și destinatarii acestor manifestări sunt în număr foarte redus.

În cele ce urmează vom prezenta succint trei tradiții săsești (vecinătatea, Fuga Lolelor, dansurile) în forma în care existau la sași și în care sunt practicate în prezent, evidențiind elementele de noutate care s-au impus odată cu preluarea acestora de alte etnii. Pornim în această prezentare de la cercetările realizate în câteva sate de pe Valea Hârtibaciului (pentru instituția vecinătății), în localitatea Agnita (pentru Fuga Lolelor) și în câteva orașe din Transilvania (pentru grupele de dansuri săsești). Metodologia cercetării a constat în anchetă pe bază de chestionar (cu îndrumătorii de dans și membri grupelor de dans, cu locuitori din zona Agnita

și Valea Hârțibaciului), anchetă pe bază de interviu (cu participanți și spectatori la Fuga Lolelor din Agnita în anul 2019, cu membri vecinătăților de români și romi din localități rurale de pe Valea Hârțibaciului) și observație participativă.

2.1 Vecinătatea

Instituție de întraajutorare cu origini adânci în trecutul comunității germane, vecinătatea reprezenta o asociație, reuniune și era constituită exclusiv pe principiul teritorialității, membrii ei fiind – după cum indică și semnificația numelui – vecini, locuitori de pe aceeași stradă. Vecinătatea era omogenă din punct de vedere etnic (sași) și confesional (evanghelici), iar afilierea la vecinătate era o cerință obligatorie pentru toți membrii comunităților săsești rurale. Membrii vecinătăților se întruneau pentru diferite ocazii, în scopul acordării de asistență și ajutor: curățatul fântânilor din sat, curățenia cimitirului, reparații de urgență a construcțiilor (case, șuri) avariate în urma calamităților etc. Vecinătatea era o comunitate cu multiple funcțiuni, cu norme și reguli impuse. Pe lângă funcția de disciplină și de control social (sanțiuni sub formă de amenzi, chiar și excludere în caz de abatere repetată de la reguli), statutul vecinătăților permitea și un transfer de responsabilitate, prin plata compensatorie în bani, în cazul în care persoanele nu puteau participa fizic la acțiunile la care erau convocate. Vecinătatea era o instituție a comunității care cultiva și dezvoltă un puternic sentiment al apartenenței la grup. Pe această bază s-a constituit orice orientare a acțiunii sociale în cadrul comunității. Înainte de începutul Postului Paștelui era organizată „ziua vecinătății”, o întrunire la care avea loc așa-zisa „judecată”, în care se analiza conduita din anul trecut a membrilor, având loc, la nevoie, împăcarea unor vecini aflați în conflicte, dispute. Adunarea bărbaților era urmată de un bal, la care participa toată comunitatea. Convocarea membrilor vecinătății se făcea cu ajutorul unui obiect (semnul sau tabla de vecinătate), ce era purtat de la o casă la alta, însoțit de informarea scrisă cu date precise despre ora, ziua și motivul convocării. Vecinătatea era condusă de un tată de vecinătate, ales de comunitate pentru o perioadă de 2 ani, de regulă după criteriul vârstei (persoana cea mai în vârstă).

De-a lungul timpului, instituția vecinătății a fost supusă schimbărilor și influențelor venite din partea Bisericii Evanghelice sau din partea politicului. O serie de schimbări au apărut începând cu secolul XX, și mai apoi în anii '30, sub presiunea ideologiei național-socialismului (întărirea identității etnice a comunității, națiunii săsești)⁸. În decursul vremii s-a renunțat la unele restricții cum ar fi aceea de a avea membri doar bărbați, după cel de-al doilea război mondial, fiind admise și femeile văduve.

După 1945, marea majoritate a instituțiilor germane

(asociațiile culturale, agricole) a fost dizolvată. Cele rămase, printre care și vecinătățile, au fost supuse controlului statului comunist încetând să-și mai îndeplinească o parte din funcțiile comunitare mai vechi. Ca urmare a emigrării masive a sașilor, aceștia au reînființat vecinătățile în Germania, iar în comunitățile rurale din Transilvania etniile care au conviețuit secole la rând cu sașii au preluat instituția vecinătății, ca model de organizare socială. Desigur că în urma preluării ei, din nevoia de adaptare la noile contexte socio-culturale, vecinătatea a suferit unele modificări față de forma originală.

În prezent, în satele de pe Valea Hârțibaciului există vecinătăți de români și romi. Spre deosebire de cele ale sașilor existente în trecut, ele nu mai sunt bazate cu strictețe pe principiul teritorialității. La o vecinătate pot adera noi membrii (cei nou veniți în localitate) și pe baza relațiilor de rudenie (ginerile merge în aceeași vecinătate unde este socrul său) sau de prietenie. De asemenea, apartenența la o vecinătate nu mai este o obligație socială, iar funcția de întraajutorare este redusă și adaptată la context (convocările se fac pentru lucrările de curățare a cimitirului primăvara și pentru situații de deces, când ajutorul acordat familiei constă în priveghere, săpatul gropii, dusul la groapă și ajutorul financiar). Tatăl de vecinătate, ales și astăzi după aceleași reguli, își păstrează atribuțiile, însă autoritatea și importanța funcției sale suferă o oarecare diminuare. Ziua de întrunire a vecinătății este mutată în luna ianuarie, în ziua de Sfântul Ioan sau Bobotează, în care tatăl vecinătății dă în fața comunității un raport (dare de seamă) despre situația financiară.

2.2. Fuga Lolelor

Obiceiul Fuga Lolelor era în trecut asociat în localitatea Agnita cu tradiția breslelor. În miercuria de după Epifanie (Bobotează) avea loc adunarea breslelor în scopul alegerii noilor conducători și a noului staroste al confreriilor calfelor. O săptămână mai târziu, lăzile breslelor erau duse noului maestru al breslei cu mare grijă și în secret, deoarece conțineau documente de valoare, iar după alte două săptămâni, lăzile confreriilor calfelor erau duse tatălui calfelor, nou ales. Aceste transferuri erau însoțite de paradele calfelor, fiecare ladă fiind păzită de lole.⁹

La începutul secolului XX, breslele au pierdut din importanță și nu și-au putut organiza singure zilele breslei, astfel că în anul 1911 cele patru bresle existente în Agnita au convenit să organizeze transferul lăzilor împreună. Astfel ia naștere evenimentul comunității, la care defilează reprezentanți simbol ai celor patru bresle și au loc demonstrații pentru cele patru meșteșuguri. Importanța breslelor fiind diminuată, elementul de carnaval a căpătat o importanță tot mai mare, lola devenind din însoțitor al lăzii, personaj principal. Astfel

de sărbători cu specific de carnaval, în care persoanele se costumează și maschează într-o ceremonie cu simbolistică de alungare a duhurilor iernii, se întâlnesc la diferite popoare din cele mai vechi timpuri în regiunea Europa Centrală (Austria Elveția, sudul Germaniei), având origini mai îndepărtate în obiceiurile romane practicate de ciobani și agricultori.

Evenimentele istorice legate de cel de-al doilea Război Mondial au întrerupt obiceiul Fugii Lolelor în localitatea Agnita, însă acesta va fi reluat în anul 1965 în Germania de agnițenii emigrați și stabiliți în Sachsenheim. Mai apoi, a fost readus la viață și în Agnita din 1969 până în 1990. Începând cu anul 1991, pe fondul numărului foarte mic de persoane dornice să participe, tradiția a fost din nou întreruptă. În anul 1993 a avut loc o încercare de revitalizare a tradiției, soldată cu eșec (fiind o inițiativă venită din exterior). Din 2007 tradiția este reluată și dăinuie și în prezent. Organizată de asociația „Bresla lolelor” evenimentul vizează – conform statutului asociației – „păstrarea și perpetuarea acestui obicei săsesc cu rădăcini adânci în activitatea breslelor din Agnita încă din Evul Mediu care face parte din patrimoniul cultural al orașului Agnita”²⁰.

Parada se desfășoară astăzi pe strada principală, cu oprire după parada oficială la casa preotului evanghelic, apoi în centrul orașului, în fața primăriei, unde edilii orașului, alături de președintele Breslei lolelor și reprezentantul breslei omoloage din Germania, rostesc scurte cuvântări. Participanții la eveniment, atât cei ce se îmbracă în costum de lolă și aleargă pe străzile orașului, cât și spectatorii, sunt – în marea lor majoritate – etnici români.

2.3. Dansurile populare săsești

Dansurile populare care sunt considerate săsești se presupune că au ajuns în Transilvania în secolele XII-XIII. Din cele originale, s-au pierdut multe de-a lungul timpului sau au suferit modificări, adăugiri și influențe din partea tradițiilor celorlalte comunități etnice din Transilvania. În trecut, dansurile săsești erau nelipsite de la petrecerile date cu ocazia marilor sărbători religioase (în cea de-a doua zi a sărbătorii): Paște, Crăciun, Rusalii. Erau organizate de asociații (de bărbați, femei, tineri și tinere) sau la solicitarea și/sau cu aprobarea preotului și se desfășurau după reguli stricte, sub supravegherea atentă a conducătorilor comunității²¹.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, ca urmare a așezării în mai multe sate săsești din Transilvania a landlerilor emigrați din Austria Superioară, evenimentele de dans au capătă o mai mare amploare. Printre altele, landlerii au adus cu ei și așa-numitul „Landlertanz”, considerat un „dans popular german”. Mai apoi, în perioada interbelică, mișcarea de dans a cunoscut o renaștere deosebită, ca urmare a schimbului cultural dintre Transilvania, pe de o parte, și Germania și Austria, pe de altă parte²².

Cultivarea dansului popular a căpătat accente noi, în contextul ideologiei național-socialismului care a pătruns în comunitatea germanilor. După 1944, serbările tradiționale săsești au fost interzise, dansurile populare păstrându-se în cadru restrâns sau privat (festivaluri școlare, nunți, baluri pentru sărbătorile bisericești). Odată cu acordarea de drepturi culturale minorității germane din România, la începutul anilor 1950, au fost permise din nou serbările tradiționale, la care erau oferite publicului și dansuri populare²³. În toată perioada comunistă, dansurile au fost folosite în scop propagandist (de exemplu, pentru a reprezenta „frăția popoarelor” la ocazii ceremoniale). Până la căderea regimului comunist în 1989 au existat formații de dans popular în majoritatea orașelor și satelor sașilor transilvăneni, acestea participând la festivaluri populare sau spectacole în cadrul „Cântării României”. În ultimele decenii de comunism, mișcarea dansului popular s-a desfășurat într-un cadru instituționalizat – mai ales căminele culturale – și nu exclusiv cu ocazia sărbătorilor tradiționale sau a adunărilor comunităților săsești. Altfel spus, nu comunitățile de sași transilvăneni au fost cele care au desfășurat spectacolele de dans și au transmis această tradiție din generație în generație, ci mai degrabă instituțiile precum școlile sau forurile locale²⁴.

După emigrarea masivă a sașilor din Transilvania, găsim totuși la diferite evenimente culturale sau festivaluri folclorice grupuri de dansuri de tineret îmbrăcate în costum tradițional. La începutul anului 2022 existau în orașele mai mari din Transilvania nouă astfel de grupuri, cu activitate regulată și participare la evenimente culturale. Pe lângă aceste grupuri există și numeroase ocazii în care se constituie mici formații de dansuri în cadrul grădițelor și școlilor cu predare în limba germană (serbări, sărbători).

Componenta etnică a acestor trupe de dans, la fel cum s-a întâmplat cu clasele de predare în limba germană, este una variată dar preponderent formată din tineri și copii din familii de etnici români. Urmând gradinița și școala în limba germană, mulți dintre aceștia iau contact și cu tradițiile minorității germane precum dansurile, devenind cunosători, unii practicanți ai acestora.

3. Registrele unde s-a produs schimbarea și elementele perpetue. Analiză comparativă

Formele de organizare și funcționare a vecinătăților de români și de romi de pe Valea Hârțibaciului sunt diferite de vecinătățile sașilor de odinioară, tradiția Fuga Lolelor în Agnita este o inițiativă a agnițenilor în marea lor majoritate etnici români, iar dansurile săsești continuă să fie astăzi practicate de trupe de dans formate din tineri, în marea lor majoritate români, socializați în mediul vorbitor de limbă și promotor de cultură germană (școlile cu predare în limba germană). În cazul preluării (parțiale sau totale) a acestor elemente de către alte etnii

întâlnim atât elemente noi cât și elemente neschimbate.

Vecinătatea în forma ei de astăzi a păstrat multe din elementele instituției vecinătății săsești din trecut, cum ar fi: existența unui statut, păstrarea formei de conducere (tatăl de vecinătate), a formei de întâlnire și convocare și a scopurilor acestor întâlniri (de contabilizare a veniturilor și cheltuielilor, de evidență și raportare a activităților; de apel la ajutorare a membrilor comunității aflați în nevoi), păstrarea obiectelor cu funcții simbolice (tabla de convocare, semnul vecinătății, lada vecinătății, steagul), chiar dacă deseori comunicarea se face neînsoțită de semn/tablă, iar lada și steagul au devenit obiecte de patrimoniu, neutilizate. De asemenea, instituția și-a păstrat funcția socializatoare, funcția de întraajutorare (deși simplificată și redusă la ajutorul de înmormântare și curățenie a cimitirului primăvara), funcția de ordonare, disciplină, control al vieții sociale și transmitere a valorilor sociale (deși ușor diluată față de cum era în trecut), funcția de autoidentificare, de apartenență și de delimitare etnică. La fel, persistă încă legătura dintre laic și religios, dintre vecinătate și biserică (de ex. în convocarea de către preot și comitetul bisericesc a vecinătăților la acțiunile de îngrijire a cimitirului). Elementele de noutate în cadrul instituției vecinătății sunt reprezentate de: lipsa obligativității apartenenței la această formă de organizare, introducerea, pe lângă unicul criteriu din trecut de apartenență - proximitatea geografică - de criterii noi, precum relațiile de înrudire sau prietenie, lipsa omogenității confesionale, flexibilizarea regulilor și pierderea caracterului lor obligatoriu, scăderea din importanță și utilitate a folosirii obiectelor cu valoare funcțională și simbolică (lada, semnul), includerea de elemente noi (imnul, mascota, albumul foto), reducerea patrimoniului material comun folosit la evenimentele organizate în comunitate (mese, bănci, veselă, accesorii pentru nunți, înmormântări, parastase).

Unul din elementele definitorii ale obiceiului Fugii Lolelor, în forma în care există el în prezent în localitatea Agnita, este reprezentat de grija organizatorilor și a participanților de a păstra tradiția în forma în care era ea practică de sași. În acest scop, descrierea costumelor și a măștilor a fost inclusă în statutul Asociației Fuga lolelor și înregistrată la Oficiul de Stat pentru Inventii și Mărci București. Pe lângă regulile stricte de confecționare a costumelor și măștilor preluate de la sași, s-au mai păstrat și elemente precum: parada pe strada principală a orașului, muzica „săsească”, intonarea imnului sașilor în limba germană, reprezentațiile breslelor, simbolistica de alungare a spiritelor rele la început de an calendaristic.

În urma preluării Fugii Lolelor de către etnicii români, a dispărut criteriul exclusivității etnice și lingvistice, de asemenea, și cel al omogenității confesionale. Nici domiciliul în localitatea Agnita nu mai reprezintă o condiție ce trebuie îndeplinită de participanți. În cadrul reprezentației, sunt introduse și dansuri populare

românești. Dacă înainte se costumau exclusiv calfele organizate în confrerii, încă din perioada interbelică au început să se costumeze și bărbați de alte vârste și profesii, în prezent cei costumați provin din toate categoriile sociale, profesionale, de sex și vârstă. După elementele de paradă, din considerente organizatorice, nu se mai merge acasă la fiecare membru al găștii, ci doar la câțiva dintre ei, iar seara are loc un bal, serbare pentru toți, eveniment la care participă și reprezentanții instituțiilor locale, de al căror sprijin financiar depinde organizarea evenimentului.

Trupele de dansuri săsești existente în prezent în Transilvania nu mai au la baza constituirii lor criteriul apartenenței etnice sau confesionale. Membrii lor provin în marea lor majoritate din școli cu predare în limba germană sau din organizațiile politice de tineret a comunității germane, în număr mai restrâns din familiile de etnici germani. Se păstrează aceleași costume, porturi populare și aceeași coregrafie artistică. Reprezentații ale trupelor de dansuri săsești întâlnim la sărbători precum Maifest, Marienball, Weinfest sau sărbători ale orașului, nunți, precum și la puținele serbări tradiționale ținute în continuare (Kronenfest, Sachsentreffen). În practicarea dansurilor săsești, tinerii participanți sunt motivați de: curiozitate, atractivitatea activității, legarea de noi prietenii, posibilitatea deconectării, dezvoltarea personală în domeniul limbii și culturii, apartenența la un cerc de cultură, dorința de practicare a unei activități artistico-sportive, lărgirea orizontului cultural, socializarea.

Forma în care există tradițiile săsești astăzi e una transformată față de cea din trecut, elementele sunt încărcate de componente noi, au noi semnificații și funcționalități, toate adaptate nevoilor prezentului. În cazul Fugii Lolelor nu mai putem vorbi despre bresle, dansurile săsești sunt festive, la fel ca în cazul dansurilor populare ale altor etnii, ele au loc la evenimente culturale, nemaiaivând funcționalitatea din trecut, asociată purtării portului popular la marile sărbători. Vecinătatea s-a adaptat schimbărilor economice și sociale, drept urmare funcțiile sale au suferit modificări, nu se mai păstrează toate elementele, doar cele cu o funcționalitate clară adaptate nevoilor prezentului. Evenimentele nu mai au loc în vecinătate, ci în alt cadru organizat (săli, restaurante pentru nunți, înmormântări), funcția de întraajutorare este redusă considerabil la un singur element (ajutorul la înmormântare).

Importul cultural: criterii care au stat la baza selecției

Tradițiile și obiceiurile supraviețuiesc sau dispar în funcție de contextul istoric, social și cultural. Corsale și Iorio argumenta că importanța asociativă acordă bunului cultural o valoare culturală și financiară, explicând de ce anumite obiecte, tradiții și amintiri din timpurile străvechi au fost selectate, iar altele nu. „Ceea ce alegem

să păstrăm, transmitem mai departe și sărbătorim nu este o alegere a ceea ce poate fi folosit ca și bun cultural”.²⁵

În cazul celor trei elemente ale patrimoniului cultural analizate mai sus, un prim criteriu pentru preluarea și practicarea lor este reprezentat de cel al **funcționalității**: doar elementele care și-au dovedit vitalitatea și utilitatea sunt preluate și dănuie în prezent. Forumul Democrat al Germanilor din România, organizator și finanțator al grupelor de dansuri săsești, declară că, în prezent, această ofertă de dansuri săsești este cea mai atractivă și populară ofertă a organizației de tineret. Asocierea mai multor membrii sub forma „vecinătății” se dovedește încă foarte utilă pentru organizarea vieții comunitare și, de asemenea, atractivă pentru cei nou veniți în comunitate, familiile tinere. Organizarea la începutul fiecărui an în Agnita, un orașel cu populație în declin față de deceniile trecute, a Fugii Lolelor, este un prilej de animare a orașului, comunității, de satisfacere a nevoii de accentuare a specificității, frumuseții și valorii culturale a localității și regiunii, de reafirmare a identității locale și consolidare a specificului identitar.

Al doilea criteriu îl reprezintă existența unui **sistem eficient de relații sociale**. La participării, inițiatorii sau actorii acestor tradiții și obiceiuri identificăm o nevoie de socializare, de cultivare a unui sentiment de apartenență, de afirmare a solidarității (în idei, acțiuni, comportamente), de ancorare la grup. Vecinătatea reprezenta în trecut „forma și nivelul cel mai eficient al sistemului de relații sociale”²⁶ și iată că dănuie și în prezent. Tradiția dansurilor și obiceiul Fugii Lolelor reprezintă două forme de expresie culturală și organizare socială din care emană un sentiment al egalității, al comuniunii, o conștientizare a legăturii și apartenenței, în ciuda lipsei de omogenitate confesionale, etnice sau lingvistice a grupului.

Nu în ultimul rând, inventariem aici și criteriul **satisfacerii nevoii de repere și modele colective**. În cadrul interacționării culturilor și etniilor are loc raportarea la modele comportamentale și atitudinale specifice. În urma interacțiunii sașilor cu celelalte etnii din Transilvania au fost preluate de la aceștia o serie de elemente din diferite zone de interferență (lingvistică, culinară, tradiții, forme de organizare, obiceiuri)²⁷. Chiar dacă din punct de vedere demografic sașii nu mai sunt însemnați, în unele localități chiar inexistenți, ei continuă să domine în plan simbolic. Calitățile sașilor (cinstea, corectitudinea, hărnicia, buna organizare) continuă să fie apreciate, iar bunurile patrimoniului material (casele, școlile, bisericile, cetățile fortificate) admirate. Elementele patrimoniului cultural preluate de la sași sunt puse în legătură cu autorii lor. Ele au fost preluate în calitatea lor de bunuri ale culturii și tradiției săsești, așadar, pe fondul stereotipizării pozitive, de „bunuri valoroase”.²⁸ Fuga Lolelor este reluată dintr-un puternic sentiment de nostalgie, de admirație față de un eveniment și o comunitate din trecut, care a fascinat.

Tinerii care practică dansurile săsești sunt motivați la aceasta dorința de socializare și de respectul și admirația față de tradițiile din trecut ale sașilor. Iar vecinătatea este un model de organizare socială a comunităților săsești mici și foarte mici, la a căror forme de organizare se raportau celelalte etnii.

Concluzii

Conviețuirea de secole între mai multe etnii în peisajul multiethnic al Transilvaniei a determinat interacțiuni și influențe reciproce la nivelul socialului, în dimensiunea normativă, axiologică și identitară (tradiții, obiceiuri, mentalități, moduri de organizare, definire și transmitere a valorilor și normelor ș.a.). Etnicii germani din Transilvania și cultura lor s-au bucurat și continua să se bucure de respect și apreciere general pozitive din partea etniilor alături de care au conviețuit timp de secole și conviețuiesc în prezent.

Cele trei elemente analizate în studiul de față (Fuga Lolelor, vecinătățile, dansurile săsești), practicate de secole în Transilvania, au fost supuse unor schimbări produse în cadrul instituțiilor și organizațiilor ce le-au format și cultivat (Biserica, breslele, asociațiile, confreriile) dar și influențelor contextelor socio-politice mai largi (perioada restricțiilor, a cenzurii și propagandei din comunism sau perioada post-comunistă când emigrarea masivă ajunge la apogeu). Au fost selectate pentru preluare de către celelalte comunități acele elemente care, pe lângă faptul că au constituit repere, modele colective și sisteme eficiente de relații sociale, și-au dovedit utilitatea.

Aceste elemente ale patrimoniului cultural, în forma în care dănuie astăzi, sunt un răspuns în primul rând la o nevoie locală, comunitară, fie că este vorba de o nevoie pe plan cultural (tradiția Fuga Lolelor), organizatoric (vecinătatea) sau social (dansurile săsești). Ele au un caracter utilitar, dar și un specific cultural și identitar nou: comunitatea din Agnita, satul de pe valea Hârțibaciului, dansurile de la școala germană sau de la Forumul Democrat al Germanilor din România. Și astăzi mulți etnici români și romi consideră instituția vecinătății o instituție proprie, iar mulți dintre participanții la Fuga Lolelor asociază tradiția lolelor mai degrabă cu orașul Agnita decât cu sașii.

Forma în care toate aceste elemente există astăzi (împrumutate, preluate, adaptate de către alte etnii) este una produsă pe baza confluentei relațiilor între etnii, a interacționării grupurilor și culturilor și, implicit, una cu accente diferite și semnificații noi. Desigur că preluarea lor se fundamentează pe o dorință de conservare și păstrare a elementelor specifice, o reînnoire cu trecutul. În contextul globalizării, aceste obiceiuri devin tot mai atractive din nevoia de promovare a identității locale, de reînviere a unei tradiții care definește comunitatea, grupul.

Prin depășirea barierelor lingvistice, etnice, culturale, se produce adaptarea la noile contexte, la nevoile participanților și organizatorilor. Este ceea ce spune Volker Küster despre contextele în cadrul cărora se desfășoară existența umană: „Contextele de astăzi sunt în afara limitelor teritoriale, hibridizate, iar oamenii au loialități multiple față de diferite grupuri²⁹.”

Tocmai datorită acestei preluări, importări și adaptări

la noul context, aceste elemente ale patrimoniului cultural persistă în prezent și au șansa de a fi transmise generațiilor viitoare. Pentru că există actori care să le pună în practică, ele au supraviețuit, dar s-au și modificat, reactualizat, primind noi valențe, datorită actorilor lor, dar și instituțiilor suport (școala și organizația politică în cazul dansurilor, autoritățile locale și asociația în cazul Fugii Lolelor, biserica în cazul vecinătăților).

Note

1. Hannelore Baier, Ramona Besoiu, Sorin Radu, „Fuga lolelor” din Agnita – Transfer de funcționalitate și de semnificații”, *Annales Apulensis. Series Historica*, nr. 23 (2019): 22.
2. Proiect nr. PN-III-P1-1.2-PCCDI-2017-0116 – Migrație și identitate în spațiul cultural românesc. Abordare multidisciplinară, finanțat de CNCS / UEFISCDI.
3. Hannelore Baier, Ramona Besoiu, Sorin Radu, „Impactul migrației etnicilor germani din Transilvania asupra patrimoniului imaterial săsesc. Instituția «vecinătății» în localitățile de pe Valea Hârtibaciului”, în *Migrații, politici de stat și identități culturale în spațiul românesc și european. Vol. II: Germanii din România. Migrație și patrimoniu cultural după 1945*, ed. Matthias Beer, Sorin Radu, Florian Kühner-Wielach (București: Editura Academiei Române, 2019), 115-147; Hannelore Baier, Ramona Besoiu, Sorin Radu, „«Fuga lolelor» din Agnita – Transfer de funcționalitate și de semnificații”, în *Annales Apulensis. Series Historica* 23, *Series Historica* 23 (2019): 21-39; Hannelore Baier, Ramona Besoiu, Sorin Radu, *Transformarea unei tradiții Fuga Lolelor din Agnita. Wandel einer Tradition. Der Urzelnlauf in Agnetheln* (Sibiu: Honterus Verlag, 2021); Hannelore Baier, Ramona Besoiu, Sorin Radu, „Volkstanz oder Folklore-Darbietung? Die Fortführung des Siebenbürgisch-sächsischen Volkstanzes durch Jugendliche in Siebenbürgen”, *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, Band 65 (2022): 119-143.
4. Petre Andrei, *Despre ideal, despre fericire, valorile estetice și teoria empatiei* (Iași: Ankarom, 1996), 18.
5. Yolanda Zagrafora, „Identities and Everyday Interethnic Relationships”, *Qualitative Sociology Review*, XV, nr. 2 (2019): 26-43.
6. Richard Jenkins, *Social Identity* (Londra, New York: Routledge, 2008), 18.
7. Henri Tajfel, *Human Groups and Social Categories* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), 255.
8. Fredrik Barth, „Introduction” în *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*, ed. Fredrik Barth (Oslo: Universitetsforlaget, 1967), 9-38.
9. Dan Jurcan, *Identitate și societate, Modele aspiraționale în tranziție* (Cluj-Napoca: Eikon, 2005), 36, 50.
10. Patrick Williams, „L'ethnologie des Tsiganes”, în *Des Tsiganes en Europe*, ed. Michael Stewart, Patrick Williams (Paris: Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, 2011), 3-5.
11. Ferdinand Tönnis, *Gemeinschaft und Gesellschaft. 1880-1935*, ed. Bettina Clausen, Dieter Haselbach (Berlin, Boston: De Gruyter, 2019), 65-74.
12. Gordon William Allport, *The Nature of Prejudice: 25th Anniversary Edition* (Basic Books, 1979), 76.
13. Volker Küster, *Einführung in die Interkulturelle Theologie*, (Göttingen: Vandenhoeck u. Ruprecht, 2011), 11.
14. Minoritățile au rolul de mediere între culturi, dau impulsuri importante pentru o conviețuire în diversitatea culturală, A se vedea: Lou Bohlen, *Identität und Hybridität: Am Beispiel der Medien der deutschen Minderheiten in den Ländern Mittel- und Osteuropas (MOE) als Identitätsstifter*, (Stuttgart, Institut für Auslandsbeziehungen Stuttgart, 2014) <http://nbn-resolving.org-urn:nbn:de:0168-ss0ar-51207-0>, 5.
15. Mircea Brie, „Identitatea etnică în Transilvania (a doua jumătate a secolului XIX – începutul secolului XX). Repere metodologice”, în *Istoriografie și politică în estul și vestul spațiului românesc*, ed. S. Suveică, I. Eremia, S. Matveev, S. Șipoș (Chișinău/Oradea: Editura Cardidact/Editura Universității din Oradea, 2009), 180.
16. Konrad Gündisch, Matthias Beer, *Siebenbürgen und die Siebenbürger Sachsen* (München: Langen Müller, 2006), 227.
17. Rudolf Poledna, *Sint ut sunt, aut non sint? Transformări sociale la sașii ardeleni după 1945. O analiză sociologică din perspectivă sistemică* (Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2001), 120.
18. Baier, Besoiu, Radu, „Impactul migrației”, 116.
19. Horst Klusch, „Contribuții la cercetarea obiceiului „Lolele din Agnita” In *Din etnologia germanilor din România / Aus der Ethnologie der Deutschen in Rumänien*, ed. Andreea Buzaș și Ilie Moise (Sibiu: Honterus, 2017), 312-313.
20. Baier, Besoiu, Radu, „Fuga lolelor”, 27.
21. Baier, Besoiu, Radu, „Volkstanz”, 124. A se vedea: Adolf Schullerus, *Siebenbürgisch-sächsische Volkskunde im Umriss*, Leipzig: Quelle und Meyer Verlag, 1926), 138.

22. Marie Luise Schuster, *Deutsche Volkstänze, die man in Siebenbürgen tanzte und zum Teil noch tanzt* (Sibiu: Kreiskomitee für Kultur und sozialistische Erziehung, 1981), p. 7.
23. Hannelore Baier, „Die deutsche Minderheit in Rumänien 1953-1959”, în *Zwischen Tauwettersozialismus und Neostalinismus. Deutsche und andere Minderheiten in Ostmittel- und Südosteuropa 1953-1964*, ed. Rudolf Gräf, Gerald Volkmer (München: IKGS Verlag, 2011), 107-117.
24. Baier, Besoiu, Radu, „Volkstanz”, 129.
25. Andrea Corsale, Monica Iorio, „Managementul turistic al patrimoniului săsesc”, în *Reinventând germanitatea. Etnicizare, mobilitate și împrumut cultural la marginea Europei*, ed. Ovidiu Oltean, Remus Gabriel Anghel, Christian Schuster (București: Tritonic, 2017), 69.
26. Baier, Besoiu, Radu, „Impactul migrației”, 116.
27. Annemie Schenk, „Volkskundliche Gemeindeforschung unter Berücksichtigung von Untersuchungen in ethnischen Kontaktträume“ in *Zugänge zur Gemeinde. Soziologische, historische und sprachwissenschaftliche Beiträge*, ed. Georg Weber si Renate Weber (Köln: Böhlau Verlag, 2000), 133-134.
28. Baier, Besoiu, Radu, „Impactul migrației”, 133-134.
29. Küster, *Einführung*, 11.

Bibliography

- Allport, Gordon William. *The Nature of Prejudice*, 25th Anniversary Edition. New York: Basic Books, 1979.
- Andrei, Petre. *Despre ideal, despre fericire, valorile estetice și teoria empatiei* [About the Ideal, Happiness, Aesthetic Values, and the Theory of Empathy]. Iași: Ankarom, 1996.
- Baier, Hannelore. “Die deutsche Minderheit in Rumänien 1953-1959” [The German Minority in Romania 1953-1959]. In *Zwischen Tauwettersozialismus und Neostalinismus. Deutsche und andere Minderheiten in Ostmittel- und Südosteuropa 1953-1964*, edited by Rudolf Gräf, Gerald Volkmer, 107-117. München: IKGS Verlag, 2011.
- Baier, Hannelore, Ramona Besoiu, and Sorin Radu. “‘Fuga lolelor’ din Agnita – Transfer de funcționalitate și de semnificații” [Transfer of Functionality and Meanings within the Tradition of the Escape of the Lole (fuga lolelor) from Agnita]. *Annales Apulensis. Series Historica* 23, I (2019): 21-39.
- Baier, Hannelore, Ramona Besoiu, and Sorin Radu. “Impactul migrației etnicilor germani din Transilvania asupra patrimoniului imaterial săsesc. Instituția ‘vecinătății’ în localitățile de pe Valea Hârțibaciului” [The Impact of the Migration of Ethnic Germans from Transylvania on the Saxon Intangible Heritage: The Institution of ‘Neighbourhood’ in the localities of the Hârțibaci Valley]. In *Migrații, politici de stat și identități culturale în spațiul românesc și european. Vol. II: Germanii din România. Migrație și patrimoniu cultural după 1945*, edited by Matthias Beer, Sorin Radu, and Florian Kühner-Wielach, 115-147. Bucharest: Editura Academiei Române, 2019.
- Baier, Hannelore, Ramona Besoiu, and Sorin Radu. “Volkstanz oder Folklore-Darbietung? Die Fortführung des Siebenbürgisch-sächsischen Volkstanzes durch Jugendliche in Siebenbürgen” [Folk Dance or Folklore Performance? The Continuation of Transylvanian Saxon Folk Dance by Young People in Transylvania]. *Forschungen zur Volks- und Landeskunde* 65 (2022): 119-143.
- Barth, Fredrik. “Introduction.” In *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*, edited by Fredrik Barth, 9-38. Oslo: Universitetsforlaget, 1967.
- Bohlen, Lou. *Identität und Hybridität: Am Beispiel der Medien der deutschen Minderheiten in den Ländern Mittel- und Osteuropas (MOE) als Identitätsstifter* [Identity and Hybridity: Using the Example of the Media of the German Minorities in the Countries of Central and Eastern Europe (CEE) as Identity Makers]. Stuttgart: Institut für Auslandsbeziehungen Stuttgart, 2014. https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/51207/ssoar-2014-bohlen-Identitat_und_Hybriditat_Am_Beispiel.pdf;jsessionid=106DCF2AB234663F8D9EE853B4696313?sequence=1.
- Brie, Mircea. “Identitatea etnică în Transilvania (a doua jumătate a secolului XIX – începutul secolului XX). Repere metodologice” [Ethnic identity in Transylvania (Second Half of the 19th Century – Beginning of the 20th Century): Methodological references]. In *Istoriografie și politică în estul și vestul spațiului românesc*, edited by S. Suveică, I. Eremia, S. Matveev, S. Șipoș, 176-186. Chișinău/Oradea: Editura Cardidact/Editura Universității din Oradea, 2009.
- Corsale, Andrea, and Monica Iorio. “Managementul turistic al patrimoniului săsesc” [Tourism Management of the Saxon Heritage]. In *Reinventând germanitatea. Etnicizare, mobilitate și împrumut cultural la marginea Europei*, edited by Ovidiu Oltean, Remus Gabriel Anghel, Christian Schuster, 67-89. Bucharest: Tritonic, 2017.
- Jenkins, Richard. *Social Identity*. London & New York: Routledge, 2008.
- Gündisch, Konrad, and Mathias Beer. *Siebenbürgen und die Siebenbürger Sachsen* [Transylvania and the Transylvanian Saxons]. München: Langen Müller, 2006.
- Jurcan, Dan. *Identitate și societate, Modele aspiraționale în tranziție* [Identity and Society: Aspirational Models in Transition]. Cluj-Napoca: Eikon, 2005.
- Klusck, Horst. “Contribuții la cercetarea obiceiului ‘Lolele din Agnita’” [Contributions to the Research of the Custom ‘Lolele din Agnita’]

- Agnita']. In *Din etnologia germanilor din România / Aus der Ethnologie der Deutschen in Rumänien*, edited by Andreea Buzaş and Ilie Moise, 305-336. Sibiu: Honterus, 2017.
- Küster, Volker. *Einführung in die Interkulturelle Theologie* [Introduction to Intercultural Theology]. Göttingen: Vandenhoeck u. Ruprecht, 2011.
- Poledna, Rudolf. *Sint ut sunt, aut non sint? Transformări sociale la saşii ardeleni după 1945. O analiză sociologică din perspectivă sistemică* [Sint ut sunt, aut non sint? Social Transformations in the Saxon Transylvania after 1945. A Sociological Analysis from a Systemic Perspective]. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2001.
- Schenk, Annemie. "Volkskundliche Gemeindeforschung unter Berücksichtigung von Untersuchungen in ethnischen Kontaktträumen" [Folkloric Community Research Considering Studies in Ethnic Contact Spaces]. In *Zugänge zur Gemeinde. Soziologische, historische und sprachwissenschaftliche Beiträge*, edited by Georg Weber and Renate Weber, 125-149. Köln: Böhlau Verlag, 2000.
- Schuster, Marie Luise. *Deutsche Volkstänze, die man in Siebenbürgen tanzte und zum Teil noch tanzt* [German Folk Dances Danced and Partly Still Danced in Transylvania]. Sibiu: Kreiskomitee, 1981.
- Tajfel, Henri. *Human Groups and Social Categories*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- Williams, Patrick. "L'éthnologie des Tsiganes" [Ethnology of the Gypsies]. In *Des Tsiganes en Europe*, edited by Michael Stewart and Patrick Williams. Paris: Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, 2011.
- Tönnis, Ferdinand. *Gemeinschaft und Gesellschaft* [Community and Society]. Edited by Bettina Clausen and Dieter Haselbach. Berlin & Boston: De Gruyter, 2019.
- Zagrafora, Yolanda. "Identities and Everyday Interethnic Relationships." *Qualitative Sociology Review* XV, no. 2 (2019): 26-43.